

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
Јове Илића 165, Београд

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФАКУЛТЕТА ПОЛИТИЧКИХ НАУКА**

Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука у Београду именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације МА Сузана Михајловић Бабић *Ефекти програма подршке корисницима минималног прихода у Граду Београду – импликације на креирање социјалне политике* у следећем саставу:

- проф. др Мира Лакићевић, редовна професорка, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука;
- проф. др Наталија Перишић, менторка, ванредна професорка, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука;
- проф. др Михаил Арандаренко, редовни професор, Универзитет у Београду – Економски факултет.

Пошто је проучила поднети текст дисертације и другу пратећу документацију, Комисија подноси Наставно-научном већу следећи

ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТКИЊИ И ДИСЕРТАЦИЈИ

Кандидаткиња **Сузана Михајловић Бабић** рођена је 31. 08. 1989. године у Јагодини. На Факултету политичких наука, смер: Социјална политика и социјални рад, дипломирала је 2012. године, са просечном оценом 9,33. На мастер академским студијама Социјалне политике, које је уписала октобра 2012. године на Факултету политичких наука,

кандидаткиња је мастерирала 2014. године одбранивши тезу под насловом *Отворени метод координације у социјалној политици Европске уније*. Након успешно завршених мастер студија са просечном оценом 9,75, кандидаткиња је 2014/15. школске године уписала докторске студије политикологије – социјалне политике и социјалног рада, на којима је положила све испите са просечном оценом 10.

У звање асистенткиње на Универзитету у Београду – Факултету политичких наука изабрана је фебруара 2015. године, од када је ангажована на извођењу вежби на предметима Социјална политика Србије, Доктрине социјалне политике и Савремени социјални проблеми. Поред ових предмета, кандидаткиња је ангажована и на извођењу вежби на предметима Системи социјалне сигурности и Социјална политика Европске уније, уз ангажовање на реализацији предмета Академске вештине у току 2015/16. школске године и Упоредна социјална политика школске 2019/20. године.

До сада је учествовала на пет националних истраживачких пројеката и освојила три награде на националном нивоу. У 2012. години учествовала је у истраживању „Праћење узрока, процеса доношења одлука и исхода за децу у систему социјалне заштите“ у оквиру пројекта „Развој услуга у заједници за децу са сметњама у развоју и њихове породице“ Министарства рада, запошљавања и социјалне политике, УНИЦЕФ-а и Европске уније. У 2013. години учествовала је у спровођењу истраживања Немачке организација за техничку сарадњу (ГИЗ), Министарства просвете и науке Републике Србије, Министарства омладине и спорта Републике Србије под називом „Професионална оријентација на прелазу у средњу школу“. Током 2014. године била је ангажована на пројекту Темпус IV програма Европске уније, „Унапређење факултетског образовања у областима креирања социјалне политике и пружања социјалних услуга“ који је реализовао Факултет политичких наука у Београду, док је од октобра 2015. године до септембра 2016. године учествовала на пројекту УНИЦЕФ-а и Факултета политичких наука „Праћење исхода услуга у заједници за угрожене породице и децу у сукобу са законом“. Од јуна 2018. године до данас, учествује на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја и Факултета политичких наука, „Политички идентитет Србије у регионалном и глобалном контексту“ (број пројекта: 179076).

Од страних језика течно се служи енглеским језиком. Написала је велики број научних радова из области социјалне политике и учествовала на бројним националним и међународним научним конференцијама.

Радови објављени у часописима:

1. **Михајловић, С.** (2014), Развој хранитељства у Србији – трансформација законодавства и унапређење праксе, *Социјална мисао*, 82: 81-93. **M52**
2. **Михајловић Бабић, С.** (2014), Реформе пензијских система у Европској унији – примена Отвореног метода координације, *Социјална политика*, 3: 29-49. **M53**
3. **Михајловић Бабић, С.** (2015), Комунитарна политика запослености Европске уније – примена Отвореног метода координације, *Годишњак Факултета политичких наука*, 13(IX): 239-256. **M51**
4. **Михајловић Бабић, С.** (2015), Подршка минималном доходу у Србији: адекватност новчане социјалне помоћи, *Годишњак Факултета политичких наука*, 14(X): 167-183. **M51**
5. **Михајловић Бабић, С.,** Деспотовић, М. (2016), Приступ особа са инвалидитетом високом образовању на Универзитету у Београду, *Социјална мисао*, 91(XXIII): 89-106. **M52**
6. **Михајловић Бабић, С.** (2016), Изградња европског социјалног модела – координација националних социјалних политика у Европској унији, *Синтезис*, 1(VII): 91-112. **M53**
7. **Михајловић Бабић, С.** (2016). Социјална агенда Европске уније – примена Отвореног метода координације у политици социјалне укључености, *Социјална политика*, 1: 99-120. **M53**
8. **Михајловић Бабић, С.** (2017), Трендови редистрибуције благостања у европским државама благостања, *Српска политичка мисао*, 1(55): 141-156. **M24**
9. **Михајловић Бабић, С.** (2017), Антипотчињавајућа пракса у остваривању права на новчану социјалну помоћ – препреке и могућности, *Годишњак Факултета политичких наука*, 17(X): 151-170. **M51**

10. Ђаковић, М., Деспотовић, М., **Михајловић Бабић, С.** (2017), Изазови у обезбеђивању услуге приватног домског смештаја за старе у Србији, *Геронтологија*, 1(45): 73-87. **M52**
11. **Михајловић Бабић, С.** (2018), Изазови у приступу социјалним бенефицијама у Европи – феномен *Non-take-up*-а, *Друштвене и хуманистичке студије*, 1(4): 39-56. **M51**
12. **Михајловић Бабић, С.** (2018), Политике активације у функцији неолиберализације социјалних права у Европи након економске кризе, *Српска политичка мисао*, (1)59: 59-73. **M24**
13. Јелић, М., **Михајловић Бабић, С.** (2018), Инклузивна улога цивилног сектора у пружању услуга особама са инвалидитетом у Републици Србији, *Мегатренд ревија*, 15(2): 233-254. **M51**
14. Танасијевић Ј., **Михајловић Бабић, С.** (2018). Новчане накнаде за сиромашне породице са децом у Европи и Републици Србији – карактеристике и исходи програма дечијих додатака. *Годишњак Факултета политичких наука*, 19(XII): 89-105. **M51**
15. Пантелић, М., **Михајловић Бабић, С.**, Лакићевић, М. (2018). Редифинисање савремене социјалне политике – заокрет ка концепту социјалног улагања. *Социјалне студије*. 1(1): 57-73. **M53**
16. **Михајловић Бабић, С.**, Деспотовић М., Ђаковић, М. (2019). Изазови за професију социјалног рада након економске кризе у Републици Србији. *Друштвене и хуманистичке студије*, 4(1): 349-366. **M51**
17. **Михајловић Бабић, С.**, Деспотовић М., Ђаковић, М. (2019). Процена изазова за професију социјалног рада од стране социјалних радника у Републици Србији. *Социјална политика*, 1/2019, 54(1): 29-50. **M53**
18. **Михајловић Бабић С.**, Пантелић М. (2019). Социјалне реформе у посткомунистичким државама – три деценије транзиције социјалног модела у Републици Србији. *Српска политичка мисао*, 64(2): 325-343. **M24**
19. Перишић, Н., **Михајловић Бабић, С.** (2019). Ефекти реформи у области рада у Србији. *Социјална политика*, 2/2019, 54(2): 27-53. **M53**

20. **Михајловић Бабић, С., Милошевић, Н.** (2019). Социјално искључивање држављана трећих земаља са европских тржишта рада. *Социјална политика*, 3/2019, 54(3): 83-101. **M53**

На шестој седници Наставно-научног већа Факултета политичких наука у академској 2017/2018. години, одржаној 24. маја 2018. године, усвојен је извештај о подобности теме докторске дисертације кандидаткиње. Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду дало је сагласност на предлог теме докторске дисертације на седници одржаној 18. децембра 2018. године. Докторска дисертација МА Сузане Михајловић Бабић *Ефекти програма подршке корисницима минималног прихода у Граду Београду – импликације на креирање социјалне политике* састоји се од 319 страна компјутерског слога и урађена је сагласно „Упутству о облику и садржају докторске дисертације која се брани на Универзитету у Београду“, које је донео Сенат Универзитета у Београду 13. новембра 2019. године. Дисертација садржи 41 табелу, 4 слике, 10 графикона, 10 прилога и 382 библиографске јединице, резиме на српском и енглеском језику, податке о комисији и биографију кандидаткиње. Штампана је на А4 формату, фонт је *Times New Roman* 12, проред основног текста 1 ред, а маргине 20 мм. Дисертација је прошла проверу аутентичности у програму *iThenticate* путем Универзитетске библиотеке и портала *ValTez* 18. маја 2020. године. Провера оригиналности докторске дисертације је показала да дисертација не садржи плагиране ставове других аутора, о чему је менторка поднела одговарајући извештај. Дисертација је подељена у осам делова, чији је садржај образложен у релевантном делу овог Извештаја.

II

ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет истраживања Сузане Михајловић Бабић јесу програми подршке минималном приходу у контексту смањења сиромаштва и социјалног искључивања у Републици Србији. Програм подршке минималном приходу у раду узима се у значењу које се примењује на подручју Европе, под којим се у ширем смислу подразумевају програми подршке намењени популацији у радној доби у циљу отклањања ризика од сиромаштва и

социјалног искључивања. С обзиром на то да овако дефинисан предмет истраживања чини део свих националних система социјалне сигурности, омогућена је упоредивост дизајна и имплементације програма подршке сиромашној и социјално искљученој популацији у европским државама са оним у Републици Србији.

У раду се под појмом програма подршке минималном приходу у Републици Србији уже дефинишу „накнаде и социјалне услуге које обезбеђује држава усмерене на смањење сиромаштва и социјалног искључивања, које су намењене популацији у радној доби која је способна за рад и које не зависе од претходне уплате доприноса за социјално осигурање.“ Фокус истраживања на популацији у радној доби усклађен је са стратешким циљем Европске уније о укључивању политике социјалног укључивања у јавне политике и са стратегијом активације на тржиште рада. У националном контексту, као предмет истраживања су спецификована права на материјалну подршку и социјалне услуге који произлазе из националног законодавног оквира. У истраживање су укључени разноврсни програми материјалне подршке са циљем обезбеђења егзистенцијалног минимума и подршке социјалној укључености корисника појединцима или породицама са децом уколико су носиоци ових права родитељи, као и социјалне услуге намењене одраслим лицима способним за рад које произлазе из Закона о социјалној заштити и имају као сврху задовољавање основних потреба појединца и породице и укључивање у заједницу. Национално-специфичне накнаде и социјалне услуге са циљем укључивања корисника система социјалне заштите у области образовања, здравствене заштите, становања и запошљавања истраживања су груписане у раду на следећи начин:

1. Накнаде:

- а) *новчану социјалну помоћ* из „Закона о социјалној заштити“ (2011);
- б) *једнократну помоћ* из „Закона о социјалној заштити“ (2011);
- в) *дечији додатак* из „Закона о финансијској подршци породици са децом“ (2009);
- г) *регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица* из „Закона о финансијској подршци породици са децом“ (2009);

- д) додатна права која обезбеђују локална самоуправа и организације цивилног сектора у форми материјалне подршке или помоћи у натури у Граду Београду;
2. Социјалне услуге које произлазе из „Закона о социјалној заштити“ (2011) и „Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите“ (2013):
- а) *услуге смештаја у прихватилише;*
 - б) *услуге свратишта;*
 - в) *услуге дневног боровка одраслих и старијих лица;*
 - г) *услуге социјалног становања у заштићеним условима;*
 - д) *услуге социјалног предузетништва;*
 - ђ) *услуга саветовалишта;*
 - е) додатне социјалне услуге које обезбеђују пружаоци социјалних услуга на нивоу Града Београда;
3. Права повезана са остваривањем статуса корисника новчане социјалне помоћи:
- а) *право на стицање статуса угроженог купца* из „Уредбе о енергетски заштићеном купцу, односно угроженом купцу топлотне енергије“ (2015);
 - б) *право на здравствену заштиту без плаћања партиципације* из „Закона о здравственом осигурању“ (2016);
 - в) *права на мере активације* из „Уредбе о мерама социјалне укључености корисника новчане социјалне помоћи“ (2014).

Циљеве истраживања кандидаткиња је класификовала као двојаке: опште и посебне. Општи циљ њеног истраживања је стицање знања о функционисању и ефектима програма подршке минималном приходу у Републици Србији, односно о препрекама у имплементацији програма подршке минималном приходу и утицаја које ове препреке имају на коришћење накнада и социјалних услуга намењених корисницима новчане социјалне помоћи као популацији у ризику од сиромаштва и социјалног искључивања. Специфични циљеви истраживања су дефинисани на следећи начин:

- Преглед и систематизација знања о факторима који утичу на коришћење накнада и социјалних услуга из програма подршке минималном приходу;

- Опис и анализа утицаја дизајна програма подршке минималном приходу на коришћење накнада и социјалних услуга из програма подршке минималном приходу;
- Опис и анализа утицаја организације у центрима за социјални рад и активности стручних радника на међусобно повезивање накнада и социјалних услуга из програма подршке минималном приходу;
- Опис и анализа утицаја фактора на нивоу корисника новчане социјалне помоћи на коришћење накнада и социјалних услуга из програма подршке минималном приходу;
- Поређење програма подршке минималном приходу са сличним програмима у европским државама у правцу предлагања мера за унапређење искоришћености накнада и социјалних услуга.

III

ХИПОТЕЗЕ ОД КОЈИХ СЕ ПОЛАЗИЛО У ИСТРАЖИВАЊУ

С обзиром на то да рад представља комбинацију дескриптивног и експлоративног типа истраживања, кандидаткиња је поставила *истраживачка питања*:

- Каква је садржина и како се имплементира програм подршке минималном приходу у Републици Србији?
- Које накнаде и социјалне услуге из програма подршке минималном приходу у Републици Србији користе корисници новчане социјалне помоћи?
- Који фактори доприносе искоришћености и неискоришћености накнада и социјалних услуга из програма подршке минималном приходу у Републици Србији?
- Који фактори на нивоу дизајна програма подршке минималном приходу доприносе неискоришћености накнада и социјалних услуга?
- Који фактори на нивоу администрирања накнада и социјалних услуга доприносе неискоришћености накнада и социјалних услуга?

- Који фактори на нивоу корисника новчане социјалне помоћи доприносе неискоришћености накнада и социјалних услуга?

У циљу одговора на постављена истраживачка питања, испитиване су три групе варијабли.

Варијабла 1: Карактеристике дизајна програма подршке минималном приходу. У оквиру карактеристика дизајна програма укључују се следеће варијабле: 1.1. Ниво финансирања програма; 1.2. Ниво и начин администрирања накнада и социјалних услуга из програма; 1.3. Комплексност процедуре за остваривање накнада и социјалних услуга из програма; 1.4. Подношење формалног захтева корисника за приступ накнадама и социјалним услугама из програма; 1.5. Заснованост накнада и социјалних услуга из програма подршке на дискреционим или строго законски формулисаним условима за приступ накнадама и услугама; 1.6. Заснованост накнада и социјалних услуга на процени прихода и/или имовине корисника; 1.7. Трајање накнада и социјалних услуга из програма; 1.8. Висина износа новчаних накнада из програма; 1.9. Повезивање права на остварене накнаде и услуге са обавезама корисника као основом за санкцију (ограничавање или губитак права).

Варијабла 2: Карактеристике администрирања накнада и социјалних услуга. У сет варијабли које се односе на административну праксу укључују се: 2.1. Кадровски и стручни капацитети у центру за социјални рад у раду са сиромашним корисницима; 2.2. Организација и пракса рада са сиромашним корисницима у центру за социјални рад; 2.3. Сарадња центра за социјални рад са локалном самоуправом и осталим пружаоцима социјалних услуга.

Варијабла 3: Карактеристике корисника и његове породице. Под овим карактеристикама подразумевамо: 3.1. Социо-демографске карактеристике корисника и породице (образовање, године живота, припадност урбаном или руралном подручју, тип породице); 3.2. Процењене користи и трошкови у коришћењу накнада и социјалних услуга из програма подршке минималном приходу.

Као одговор на прво истраживачко питање – *Каква је садржина и како се имплементира програм подршке минималном приходу у Републици Србији?* кандидаткиња је извршила систематизовање доступне подршке јавног сектора сиромашној и социјално искљученој популацији у нашој држави, на студији случаја Града Београда. Разматрајући садржину програма подршке она закључује да се дизајнирање програма одвија на националном и локалном нивоу, при чему су заступљени програми намењени општој популацији сиромашних са оба нивоа надлежности и категоријални програми подршке одређеним подгрупама сиромашних и социјално искључених. У процесу имплементације програма кандидаткиња посебно детектује изражену категоријалност програма на локалном нивоу, као и то да постоји намера да се они најчешће усмеравају породицама са децом независно од материјалног статуса породице. Адекватност програма је оцењена као ниска, поготово за локалне програме код којих се арбитрарно одређују износи, а комплексност тренутног система подршке неповољно утиче на обухватност и коришћење доступних права. Повезаност са инклузивним тржиштима рада је изузетно слаба услед изостанка јасне стратегије активирања корисника новчане социјалне помоћи, чиме је укупна ефективност програма ограничена.

На друго истраживачко питање – *Које накнаде и социјалне услуге из програма подршке минималном приходу у Републици Србији користе корисници новчане социјалне помоћи?* кандидаткиња одговара на основу налаза емпиријског истраживања. Утврђено је да се у највећем обиму користе додатна права за смањење финансијског сиромаштва, као што су дечији додатак и једнократна помоћ, док је забележено изузетно слабо коришћење накнада које покривају трошкове боравка и трошкове одмора и рекреације у предшколским установама за децу из сиромашних породица, услуга социјалне заштите и подршке коју обезбеђује јединица локалне самоуправе. Интересантан налаз је и да корисници социјалне помоћи у различитом обиму користе права која су им доступна, што, сматра кандидаткиња, указује на непостојање стандардизоване процедуре упућивања корисника на коришћење осталих доступних права упоредо са коришћењем социјалне помоћи.

Одговор на треће истраживачко питање – *Који фактори доприносе искоришћености и неискоришћености накнада и социјалних услуга из програма подршке минималном приходу у Републици Србији?* омогућио је увид у до сада непотпуно истражене разлоге који доприносе коришћењу права или представљају препреку за коришћење права. Кандидаткиња је расветлила групу разлога структурираних око друштвеног контекста у коме се имплементирају актуелни програми подршке минималном приходу у нашој држави. Са једне стране, истраживање је доказало постојање социјалних баријера за коришћење права (стигма, предрасуде и дискриминација), док је са друге стране присутна и слаба развијеност извандржавних сектора благостања и координација државног сектора са њима на унапређењу положаја сиромашне и социјално искључене популације.

Наредна истраживачка питања су обухватала разматрање различитих фактора (дизајна програма, администрирања накнада и социјалних услуга, корисника новчане социјалне помоћи) који утичу на коришћење програма подршке минималном приходу у Србији. Дискутујући о факторима са нивоа дизајна програма, кандидаткиња закључује да постоје вишеструки опонирајући фактори, посебно за коришћење програма социјалне помоћи. Неки од разлога, на основу налаза емпиријског истраживања су: подношење тужбе за издржавање и стављања имовине под хипотеку; компликована процедура приступа програму; изостанак униформне праксе одлучивања о захтеву. Код програма на локалном нивоу забележене су следеће препреке за коришћење програма: висок степен дискреционог одлучивања о правима на локалном нивоу; наметање обавеза потенцијалном кориснику програма; изостанак информација за приступ програмима услед административне подељености спровођења програма између различитих установа и служби на локалном нивоу. Фактори који произлазе из административне праксе указали су на постојање административног искључивања потенцијалних корисника. У националном контексту, посебно су као неповољна околност истакнути ограничени кадровски и стручни капацитети у центрима за социјални рад, потом бирократизована пракса рада са корисницима, као и изостанак сарадње између Центра за социјални рад и других релевантних институција на локалном нивоу. Са друге стране, забележен је позитиван утицај предлагања коришћења програма подршке од стране запослених у центрима за социјални рад. Дисертација је обухватила и факторе на нивоу корисника, те у

одговору на то истраживачко питање, утврђено је да знатан број корисника не аплицира за одређена права из разлога непрепознавања потребе за коришћењем права. Такође, диференцирали су се и други важни фактори који утичу на обим коришћења програма, и то: узраст, место пребивалишта и ниво образовања. Поред многобројних неповољних фактора који отежавају приступ програмима подршке, у раду је закључено да неформално окружење корисника социјалне помоћи позитивно утиче на информисаност о програмима подршке минималном приходу, а тиме и на повећање коришћења програма подршке.

IV

КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДИСЕРТАЦИЈЕ

У уводном делу дисертације кандаткиња излаже развој институционализације благостања у европским државама у обезбеђивању ризика од сиромаштва и социјалног искључивања. Дискутује о променљивој улози програма социјалне заштите, нарочито након последње економске кризе, постављајући у фокус будућег истраживања у раду питања о садржини, начину имплементације и препрекама које доприносе смањеној ефективности програма са становишта дизајнираног система подршке, администрације накнада и услуга и корисника програма. Осим образложења значаја теме, у уводном делу кандидаткиња је представила и кратак приказ поглавља дисертације.

Прво поглавље је посвећено научном формулисању истраживачког проблема, затим одређењу предмета истраживања и постављању методолошког оквира дескриптивних и експлоративних сегмената истраживања. У овом поглављу дефинисан је појам и карактеристике „програма подршке минималном приходу“, као и што су прецизно дефинисани програми обухваћени истраживањем у националном контексту. Осим тога, прво поглавље садржи систематично приказана досадашња истраживања, одређење циљева истраживања и истраживачка питања.

У другом поглављу насловљеном *Концептуализација социјалних неједнакости: сиромаштво и социјално искључивање* представљени су ови концепти у историјској перспективи у европским државама, њихове карактеристике, индикатори и међусобни

однос. Кандидаткиња је, засновано на утицајној Епспинг-Андерсеновој типологији режима благостања, размотрила специфичности развоја концепата у различитим режимима благостања, као и доприносе сваког од ових режима у формулисању политика борбе против сиромаштва и социјалног искључивања у различитим националним оквирима. Преиспитан је утицај традиције солидаризма у Француској, либерализма у Уједињеном Краљевству и социјалдемократије у Шведској на обликовање појма и садржине социјалног укључивања, као и програма социјалне политике у овој области током 20. века.

Треће поглавље докторске дисертације *Борба против сиромаштва и социјалног искључивања у Европској унији* представља наставак теоријског дела рада о уоквиравању концепата сиромаштва и социјалног искључивања, постављајући утицај Европске уније у фокус анализе. Кандидаткиња најпре разматра развој социјалне димензије европских интеграција и позиционира борбу против сиромаштва и социјалног искључивања у односу на широк спектар међувладине координације социјалне политике на европском простору. Проширивање социјалне агенде Европске уније крајем 20. века објашњава путем два алтернативна приступа, са једне стране, утицаја националних држава чланица и организација цивилног друштва, насупрот утицају институција Европске уније. Уважавајући оба приступа, детаљно образлаже легислативни, стратешки и институционални оквир борбе против сиромаштва и социјалног искључивања под окриљем Европске уније. Поглавље садржи и критичку анализу остварености стратешких циљева и ефективности координације у области смањења сиромаштва и социјалног искључивања у Европској унији.

У четвртом поглављу *Програми социјалне заштите у борби против сиромаштва и социјалног искључивања у Европи* детаљно се разматра развој и специфичности програма подршке минималном приходу у европским државама. С обзиром на то да ова синтагма подразумева нов концепт, најпре се појмовно одређују, затим и класификују. Засновано на ставу да је на настанак ових програма пресудно утицао идејни контекст у коме су се развијали, најпре се разматра њихов историјски развој у пет различитих режима благостања (либерални, корпоративни, социјално-демократски, медитерански и режим

благостања бивших социјалистичких држава) са циљем поређења значаја и улоге унутар ових режима. Потом, кандидаткиња, увећавајући идеациони и институционални приступ истраживања у дисертацији, пореди актуелне карактеристике дизајна, начина имплементације и ефеката програма подршке минималном приходу у последњих неколико година. Карактеристике програма подршке у државама чланицама Европске уније размотрене су у следећим аспектима: дизајн; адекватност; обухватност; искоришћеност накнада и услуга; повезаност програма са инклузијом на тржиште рада и коришћењем услуга; ефективност.

Пети део (*Борба против сиромаштва и социјалног искључивања у Републици Србији од 2000. године*) обухвата анализу програма и инструмената социјалне политике за смањење сиромаштва и социјалних неједнакости у историјској перспективи од Другог светског рата, као и што обухвата и анализу развоја концепта сиромаштва и са њим повезаних концепата у јавним политикама Републике Србије у последње две декаде. Кандидаткиња у овом одељку дисертације разматра политике и програме државног сектора, дискутујући о заокретима односа државе према сиромаштву и разматрајући унутардржавне и међународне факторе који су доприносили реформама програма социјалне заштите. Ауторка остаје доследна теоријском оквиру са почетка рада тако што образлаже улогу државног сектора у међуодносу са другим секторима социјалне сигурности, нарочито цивилним. Фокус овог поглавља је на расветљавању стратешких циљева и институционалне расподеле надлежности јавног сектора у области смањења сиромаштва и социјалног искључивања, узимајући у обзир променљив међуоднос различитих сектора од 2000. године. Од тог периода до данас, кандидаткиња представља трендове сиромаштва и социјалног искључивања, са циљем указивања на посебно рањиве групе у популацији сиромашних и социјално искључених у Републици Србији.

У шестом поглављу *Програми подршке минималном приходу у Републици Србији*, користећи сазнања из претходних делова дисертације о предмету истраживања, кандидаткиња дефинише појам програма подршке минималном приходу у Републици Србији. На основу критеријума ове дефиниције, потом одређује који се постојећи програми подршке сиромашној и социјално искљученој популацији могу сматрати

програмима подршке минималном приходу у националном контексту, чиме се значајно проширују досадашња становишта да ови програми припадају искључиво систему социјалне заштите. Опис и анализа система социјалне заштите, али и других повезаних јавних политика, доводе кандидаткињу до закључка о широкој мрежи подршке, и то: програма из групе новчаних накнада, потом програма из групе додатних права за појединце и породице са ниским примањима у циљу повлашћеног коришћења услуга из домена енергетике, здравства и тржишта рада, као и програма у групацији услуга социјалне заштите индикованих за сиромашну и социјално искључену популацију. Детаљно се анализирају дизајн и администрирање сваког програма подршке минималном приходу како би се утврдиле њихове карактеристике и међусобна повезаност, а оваква мрежа подршке упоредила са претходно обрађеним програмима у европским државама. Посебан допринос разматрању националних програма подршке у овом поглављу је остварен анализом карактеристика имплементације програма подршке минималном приходу. Кандидаткиња доследно разматра сваку од релевантних димензија карактеристика имплементације (адекватност програма, обухватност и коришћење програма, повезаност програма са инклузивним тржиштима рада и квалитетним услугама, ефективност програма), користећи новије податке и, тамо где постоје претходна истраживања о појединим програмима, доводећи их у везу са претходним сазнањима.

Седмо поглавље *Програми подршке минималном приходу у Граду Београду – дизајн и ефекти подршке сиромашној и социјално искљученој популацији*, представља најзначајнији део дисертације. Намера кандидаткиње је да, с обзиром на постојање аутономности јединица локалне самоуправе да прошире права или одређена права из њихове надлежности уреде на начин који најбоље одговара локалним условима и потребама, територијално сузи истраживање у циљу јасне детекције свих доступних програма са националног и локалног нивоа. Након што су систематизовани програми подршке минималном приходу на нивоу Града Београда и размотрене њихове карактеристике, остварен је целовит увид у доступну мрежу подршке корисницима новчане социјалне помоћи на територији овог града. У овом делу је детаљно приказана методологија емпиријског истраживања, као и резултати истраживања. Најпре су представљени налази из дубинских интервјуа са запосленима у градским општинама

Града Београда, потом резултати спроведених интервјуа са стручним радницима центара за социјални рад, док следе налази квантитативног истраживања о коришћењу програма подршке од стране корисника новчане социјалне помоћи. Квантитативни део истраживања је обухватио две значајне димензије имплементације програма подршке, са једне стране административну праксу рада са корисницима у центрима за социјални рад, а са друге стране директне информације о искоришћености права, разлозима неискоришћености и препрекама у приступу правима са којима се суочавају корисници новчане социјалне помоћи. Посебан научни допринос представља завршни део емпиријског истраживања, приказ налаза фокус групе о искуствима коришћења новчане социјалне помоћи и осталих програма подршке минималном приходу у Граду Београду. Резултате овог обухватног истраживања, кандидаткиња је размотрила у делу дискусије, структурирајући је око различитих нивоа утицаја на ефективност програма подршке минималном приходу – макро, мезо и микро нивоа. Користећи налазе из анализе у теоријском делу рада и налазе из спроведеног емпиријског истраживања, ауторка дискутује о друштвеним, легислативним и институционалним препрекама у националном контексту, не занемарујући карактеристике и понашањима самих крајњих (потенцијалних) корисника. У последњем делу дискусије темељно су размотрена ограничења спроведеног истраживања, уз сугестије за будуће студије у овој области.

Осми део *Закључна разматрања* садржи јасно образложене одговоре на постављена истраживачка питања на почетку дисертације, као и препоруке за унапређење ефективности деловања програма подршке минималном приходу у Републици Србији. Полазећи од налаза истраживања да је присутан висок степен стигматизације сиромашне и социјално искључене популације и низак степен постојања свести о доступним правима, да је неопходна измена дизајна постојећих права и развијање нових програма, као и измене административне праксе и улоге запослених у социјалним службама, кандидаткиња предлаже девет препорука за реформу актуелног државног система подршке минималном приходу.

Након закључка дисертације, кандидаткиња наводи коришћену литературу на српском и енглеском језику која обухвата: претходна истраживања сличне тематике; политичке

документе – стратешке документе настале под окриљем Европске уније, као и у националном контексту; евиденцијске документе релевантних институција и организација; правне документе. Избор литературе указује на компетентно бављење овим предметом, засновано на најновијим научним изворима. У Прилогу рада налазе се инструменти коришћени приликом истраживања, након чега следи кратка биографија кандидаткиње.

V

ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС

Научни значај дисертације проистиче из свеобухватне анализе програма подршке за популацију у ризику од сиромаштва и социјалног искључивања у Србији, систематизовању и повезивању ранијих истраживања дизајна појединих програма подршке, те продубљивању анализе предмета истраживања у националним оквирима. Првенствени допринос ове дисертације огледа се у научној области политичких наука и у ужој научној области социјалне политике, у којој до сада предмет истраживања ове дисертације није изучаван на овако комплексан начин. Применом различитих методолошких приступа и инструмената, темељно је евалуирана имплементација различитих елемената подршке минималном приходу као целовите сигурносне мреже, и то уважавајући три различите перспективе: перспективе локалних доносилаца одлука у креирању додатне подршке сиромашној и социјално искљученој популацији, перспективе стручних радника у центрима за социјални рад и перспективе корисника новчане социјалне помоћи. Такође, научни фонд је значајно допуњен истраживањем до сада неистражених фактора од утицаја на ефективност имплементације програма у националном контексту, нарочито утицај процеса администрирања програма и утицај индивидуалних фактора на нивоу корисника, као и што су допуњена сазнања о накнадама и услугама које обезбеђује локална самоуправа. Уз све горенаведено, кандидаткиња задржава компаративни приступ током целе дисертације, поредећи карактеристике програма и њихове исходе са онима у другим европским државама, чиме су препоруке које износи на крају рада аргументовано поткрепљене.

Друштвени значај истраживања произлази из континуиране заступљености сиромаштва у националним оквирима, као и увођењу нових концепата у јавне политике. У контексту ових околности, државни сектор треба да уважи приступ политике засноване на доказима, како би се приступило реформама политике и програма подршке рањивим друштвеним групама. Резултати овог истраживања могу имати утицаја на увођење накнада и услуга које недостају, реформисање тренутно доступних и потпуније коришћење постојећих програма подршке минималном приходу. Практични друштвени допринос је и подстицај за реформу организације и деловања социјалних служби које непосредно раде са сиромашнима, као и заговарање активније инклузије и права сиромашних грађана што би требало да допринесе социјалном укључивању одређеног броја корисника система социјалне заштите.

VI ЗАКЉУЧАК

Дисертација МА Сузана Михајловић Бабић је урађена у складу са одобреном пријавом, као и што представља оригинално и самостално научно дело, са темом која има посебно изражену актуелност и значај за област социјалне политике у Републици Србији. У дисертацији *Ефекти програма подршке корисницима минималног прихода у Граду Београду – импликације на креирање социјалне политике* свеобухватно су анализирани дизајн, имплементација и ефекти програма подршке минималном приходу у Републици Србији.

Кандидаткиња Сузана Михајловић Бабић на иновативан начин приступа проучавању предмета истраживања. Најпре, упркос значајном броју радова који анализирају појединачне програме подршке особама у ризику од сиромаштва и социјалног искључивања, кандидаткиња заступа свеобухватан приступ у процени деловања система социјалне заштите и других међусекторских јавних политика. Њен приступ подразумева посматрање појединачних накнада и услуга социјалне заштите као целовите сигурносне мреже чија комбинација има за циљ социјално укључивање и напуштање система социјалне заштите. Друго, у овом истраживању се по први пут у националним оквирима

разматрају неискоришћеност и разлози неискоришћености доступних накнада и услуга са националног и локалног нивоа, као и њихово повезивање за кориснике социјалне помоћи. Треће, детаљно су анализирани и образложени фактори смањене ефективности програма подршке за кориснике новчане социјалне помоћи на студији случаја Града Београда, структурирајући их у друштвене, легислативне, административне и факторе на нивоу корисника. Тиме су значајно допуњена научна сазнања у нашој држави о утицају процеса администрирања права и индивидуалних карактеристика и процена корисника на коришћење доступних накнада и услуга. На крају, приступ предмету истраживања у овој дисертацији је свеобухватан и заснован на најновијим научним изворима о датој теми, како на српском, тако и на енглеском језику.

Дисертација испуњава методолошке стандарде научног рада, кандидаткиња је компетентно применила разноврсне квантитативне и квалитативне методе истраживања, а на основу добијених података аргументовано је донела закључке. У теоријском делу рада је приказан висок степен разумевања теоријских концепата, њихове употребе приликом развоја и реформе програма социјалне политике, као и темељно праћење и критичко промишљање предмета рада засновано на релевантној научној литератури у овој области. У емпиријском делу рада кандидаткиња је доследно применила сва правила научног истраживања, представљена су нова сазнања до којих се дошло, те ова дисертација недвосмислено представља оригинално научно дело и темељ за будућа истраживања сиромаштва и социјалног искључивања у Републици Србији.

На основу свега наведеног, Комисија предлаже Наставно-научном већу Универзитета у Београду – Факултета политичких наука, да усвоји реферат о завршеној докторској дисертацији кандидаткиње МА Сузана Михајловић Бабић *Ефекти програма подршке корисницима минималног прихода у Граду Београду – импликације на креирање социјалне политике* и формира Комисију за јавну одбрану у истом саставу.

Београд, 26. 6. 2020. године

Комисија:

проф. др Мира Лакићевић

Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

проф. др Михаил Арандаренко

Универзитет у Београду – Економски факултет

проф. др Наталија Перишић, менторка

Универзитет у Београду – Факултет политичких наука
